

בס"ד, כ"ד חשוון התשפ"ז

בכורות מ"ז – בכור לגר, פדיון בן לוויה ובן חלל, וספק ויוצא דופן

שאלות:

1. יוסף התגייר אחרי שנולדו לו בנים כגוי. האם בן שיוולד לו עכשיו יורש פי שניים?

בכור לנחלה אצל גר

הגמרא מביאה מחלוקת בגר שהיו לו בנים כשהיה גוי: רבי יוחנן אמר שאין לו בכור לנחלה, כי כבר היה לו "ראשית אוננו" בעודו גוי, וריש לקיש אמר שיש לו, כי גר שנתגייר כקטן שנולד, והעבר שלו לא מתייחס אליו. כולם מסכימים שבנו הגוי לא יורש אותו לאחר שהתגייר. הם נחלקים באותו אופן גם אם קיים פריה ורביה בבנים האלה: רבי יוחנן אמר שקיים, כי "לא תהו בראיה לשבת יצרה", וריש לקיש אמר שלא, כי הוא כקטן שנולד.

הגמרא מסבירה שצריך להשמיע את שתי המחלוקות: אילו נאמרה רק בנחלה, הייתי אומר שריש לקיש אומר זאת כי הבנים שנולדו לפני הגיור לא יורשים את אביהם כעת, אבל בפריה ורביה הוא מודה לרבי יוחנן, כי כבר יישב את העולם. ואילו נאמרה רק בפריה ורביה, הייתי אומר שרבי יוחנן אומר זאת כי כבר קיים "לשבת יצרה", אבל בנחלה הוא אולי מודה לריש לקיש שהבנים הקודמים לא נחשבים.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן ממשנתו שאמרה שמי שלא היו לו בנים ונשא שפחה משוחררת או גיורת שכבר ילדה, בנה בכור לנחלה: ממי היא ילדה לאחר שנתגיירה, שבנה בכור לנחלה? אם ילדה מישראל שלא היו לו בנים, למה דווקא שפחה וגיורת, והרי גם בת ישראל שכבר ילדה כך, שהרי הנחלה הולכת אחרי האב! אלא צריך לומר שהחידוש הוא שילדה מגר שהיו לו בנים כגוי והתגיירה איתו, וזו קושיה על רבי יוחנן שהוא בכור לנחלה ולא מתחשבים בקודמים! הגמרא עונה שהכוונה שילדה מישראל שלא היו לו בנים, והחידוש הוא רק שהבן פטור מפדיון, בניגוד לדעת רבי יוסי הגלילי, שלומד מ"פטר רחם בישראל" שרק לידה כישראלית נחשבת פתיחת הרחם, ולכן הבן בכור גם לכהן.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן גם מברייתא שאומרת שגר שהיו לו בנים כגוי, יש לו בכור לנחלה! ורבינא (ויש אומרים רב אחא) עונה שזו שיטת רבי יוסי הגלילי, שלומד מהגיורת גם על הגר: שלא מתחשבים במה שנולד לפני הגיור.

2. איתי הוא הבכור של אמו שהיא בת לוי. האם צריך לפדות אותו?

פדיון בן לוויה

רב אדא בר אהבה אמר שלוויה שילדה, בנה פטור מחמישה סלעים. הגמרא שואלת ממי היא התעברה: אם מכהן או מלוי, למה דווקא לוויה, והרי גם ישראלית פטורה, כי הבן כהן או לוי! ואם ילדה מישראל, הבן ישראל וצריך להיות חייב, כי הולכים אחרי האב ("למשפחתם לבית אבותם")!

רב פפא ענה שהיא התעברה מגוי ובנה הולך אחרי אמו הלוייה, ולכן גם לדעה שהבן מגוי פסול, הוא עדיין נקרא "לוי פסול" ופטור. ומר בריה דרב יוסף אמר בשם רבא שהיא התעברה מישראל, והבן פטור כי הכתוב תלה את פדיון הבן ב"פטר רחם", והוא יצא מרחם של לוויה, ולא הולכים אחרי האבא גם כשהוא יהודי.

הגמרא מקשה על רב פפא ממשנתו שאמרה לגבי ספק של בן של אשה שלא ילדה קודם שנתערב בבן כהנת או לוי שהיא חייב בפדיון, ומשמע שבן הכהנת והלוי פטור. הגמרא מבררת ממי הכהנת התעברה: אם מכהן, למה דווקא כהנת, והרי גם ישראלית פטורה! אלא לכאורה התעברה מגוי, אבל רב פפא סיפר שרבה בדק אותו ושאל אם כהנת (לכאורה מדובר בבית כהן) דינה כלויה, והוא ענה שכן, ורבה אמר לו שלא: לוי נשאת בקדושתה גם אחרי שנבעלה לגוי (נותנים לה לאכול מעשר ראשון), אבל כהנת נפסלת ולכן הבן לא פטור מפדיון, אז על איזה מקרה מדובר במשנתו שבנה של הכהנת פטור מפדיון? הגמרא עונה שלפי מר בריה דרב יוסף המשנה מדברת בהתעברה מישראל וכאמור הפטור הוא בגלל פטר רחם של האם, ולפי רב פפא לא מדובר על בת כהן אלא על ישראלית שהתעברה מכהן, שנקראת "כהנת" כי בנה כהן ולכן פטור מפדיון.

3. אביו הכהן של עידו מת לפני שפדה אותו, ועידו חלל. האם הוא צריך לפדות את עצמו?

פדיון בן חלל אחרי מות אביו

רב חסדא אמר שכהן שמת והניח בן חלל שדינו כישראל שחייב בפדיון, הבן חייב לפדות את עצמו, ורבה בר רב הונא אמר שלא. אם האבא מת אחרי שלושים יום ללידה, כולם מסכימים שהבן לא חייב, כי אביו כבר זכה בפדיונו (כי הוא כהן) לאחר מועד הפדיון והבן יורש אותו. הם נחלקים כשמת בתוך שלושים: רב חסדא סובר שהבן חייב, כי אביו עוד לא זכה בפדיון, ורבה בר רב הונא סובר שהבן יכול לומר לכהן התובע מבחינה ממונית "אני בא מכוח אדם שאתה לא יכול להתדיין איתו", כי אילו אביו היה בחיים הוא היה נוטל את הפדיון לעצמו. הגמרא מקשה על רבה בר רב הונא ממשנתו שאומרת שמי שנתגיירה מעוברת, בנה בכור לכהן וחייב בפדיון, ולמה הוא לא יאמר "אני בא מכוח אבי הגוי" שלא מסכים לשלם לך? ועונה שלגוי אין ייחוס והבן לא שייך לאביו הביולוגי. הגמרא מביאה שרבי שמעון יאסיניא אמר בשם ריש לקיש כדברי רב חסדא שהבן חייב.

4. בבית החולים התערבבו שני תינוקות בכורים ולא יודעים מי האמא. האם הם יירשו כבכורים?

ספק אבי הבן

המשנה אמרה שבספק אם הבן שייך לבעל הראשון או השני, הבן בכור לכהן ולא לנחלה, ומשתמע שלפחות כבן פשוט הוא כן יורש. הגמרא מקשה שיוירשי כל אחד מהאבות יכולים לדחות אותו, שיוכיח שהוא אח שלהם! ועונה שרבי ירמיה אמר שההלכה מדברת רק לבן שבא אחריו, שבודאי ידוע מי אביו: הספק עצמו לא יורש בכלל, והבא אחריו לא בכור לנחלה, כי ייתכן שהספק הוא אחיו הבכור. והמשנה בעצם אומרת שהספק בכור לכהן וצריך לפדות את עצמו, והבא אחריו אין בכור לנחלה. הגמרא שואלת מדוע שלא יכתבו הרשאה זה לזה, כדי לתבוע יחד את חלק הבכורה שממה נפשך שייך לאחד מהם בוודאות, כי אחד מהם בוודאי בכור, ואי אפשר לתרץ שהמשנה עוסקת כשלא כתבו הרשאה, כי בהמשך הגמרא מעמידה אותה בהרשאה, אלא שכאן הרשאה לא מועילה. הגמרא עונה שהמשנה מסייעת לדברי רבי ינאי, שאמר שתינוקות שהוכרו והיה ברור מי אביהם, ורק אחר כך נתערבו כותבים הרשאה זה לזה, אבל אם לא הוכרו מעולם לא כותבים, כי לא הייתה להם זכייה בנחלה, וכאן איש מהם מעולם לא הוחזק כבכור.

5. בן בכור של דוד נולד בניתוח קיסרי. האם צריך לפדות אותו?

מפלת שפיר ויוצא דופן

המשנה הבאה מפרטת את הדין של בכור שהוא בכור גם לנחלה וגם לכהן. הבא אחרי המפלת שפיר שזה עור של העובר כשהוא מלא מים, דם או גוונים, או דמות דגים, חגבים, שקצים ורמשים, או שהפילה ביום ארבעים, הוא בכור גם לנחלה וגם לכהן, כי הראשון לא נחשב ולד.

יוצא דופן (שנולד בניתוח) והנולד אחריו רגיל דרך הרחם אינם בכורים, לא לנחלה ולא לכהן, ורבי שמעון חולק ואומר שהראשון בכור לנחלה והשני בכור לחמישה סלעים. הגמרא מסבירה שהראשון לא בכור לנחלה, כי כתוב "וְיָלְדוּ לוֹ" והוא לא נולד כדרך לידה, ולא לחמישה סלעים, כי כתוב "פֶּטֶר רָחֶם" והוא לא פטר רחם. והשני לא בכור לנחלה, כי כתוב "רִאשִׁית אוֹנוֹ" והוא לא ראשון, ולא לחמישה סלעים, כי הוא פתח את הרחם אבל לא נולד ראשון, וזה "בכור לדבר אחד", ולדעת התנא של המשנה זה לא מספיק.

רבי שמעון חולק וסובר אחרת, כי הוא לומד מ"וְאֵם נִקְבָּה תֵּלֵד" לרבות יוצא דופן שנחשב ילוד, ולכן הראשון בכור לנחלה, ולדעתו גם "בכור לדבר אחד" נחשב בכור, ולכן השני, שפתח את הרחם, בכור לחמישה סלעים. אבל הראשון ודאי לא בכור לכהן, כי זה תלוי בפטר רחם.